

Висновки. Таким чином, прагнення суб'єктів транспортного забезпечення максимально підвищити ефективність своєї діяльності часто обмежується такими ж прагненнями інших суб'єктів. Тоді ефективність транспортного забезпечення зовнішньої торгівлі країни стає реальною лише за умови досягнення компромісу між інтересами його учасників та проявляється через максимально можливі в умовах взаємодії та взаємозалежності показники ефективності кожного з них.

Джерела та література

1. Волканова Н.Д. „Економічна природа транспортного процесу і транспортного продукту в сучасних умовах”. / Тези доповідей другої науково-практичної конференції „Проблеми та перспективи розвитку транспортних систем: техніка, технологія, економіка і управління”. – Ч. II.- Економіка і управління. – К.: КУЕТТ, 2004., 180 с.
2. Зверев А.В., Ревякин В.М., Михайлик В.М. Взаиморасчеты при международных перевозках. – М.: Транспорт, 1998. – 222с.
3. Назаренко В.М., Назаренко К.С. Транспортное обеспечение внешнеэкономической деятельности. – М.: Центр экономики и маркетинга, 2000. – 508 с.
4. Николаев Д.С. Транспорт в международных экономических отношениях: проблемы экономики и организации товародвижения в мирохозяйственных связях. – М.: Международные отношения., 1984. - 208 с.
5. Экономика и организация внешнеторговых перевозок: Учебник / Под ред. Холопова К.В. – М.: Юрист, 2000. – 684с.

Хмара М.П.

РОЗВИТОК ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНИХ КЛАСТЕРІВ, ЯК ЗАКОНОМІРНІСТЬ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Постановка проблеми. Науково-технічна революція ХХ-ХХІ століття здійснила зміни в продуктивних силах, джерелах і ресурсах економічного зростання країни, прискорила процес інтернаціоналізації та регіоналізації світового господарства, збільшила масштаби конкуренції. На сучасному етапі економічного розвитку формування та ефективне використання певних конкурентних переваг країни сприяє прискореному розвитку продуктивних сил, науково-технічному прогресу, зростанню інтенсивності у взаємовідносинах між економіками країн світу.

Наприкінці 80-х років минулого століття дослідники виявили, що в різних країнах існують групи конкурентоспроможних підприємств у рамках окремих галузей, які, незважаючи на малий територіальний розмір, займають лідируючу позицію по усьому світу.

Охоплення сфер діяльності кластерними мережевими структурами особливо збільшилось в 90-і роки відповідно до збільшення масштабів глобалізації, розвитку конкурентної боротьби та ускладнення ситуації на світових ринках. Із збільшенням обсягів інформації та відомостей про ризики в глобальній економіці значно змінилася роль кластерів у розвитку конкуренції.

Протягом 90-х років більшість регіонів і держав, сотні провінцій, тисячі міст і величезна кількість громад й інших територіальних утворень ініціювали розробку й реалізацію планів розвитку економіки на основі створення кластерів.

Наприклад, в ЄС в 1968 році було створено Генеральний директорат з регіональної політики з метою пошуків активізації розвитку регіонів. В 1975 році почалась діяльність Європейського фонду регіонального розвитку, а в 1988 році Європарламентом була прийнята Хартія регіоналізму та створена Рада регіональних і місцевих співтовариств. Важливими кроками в цьому ж напрямі було виконання 7 Рамкових Програм урядами європейських країн, дякуючи яким було здійснено багато перетворень в розвитку кластерних структур, як на національному, міжрегіональному та загальноєвропейському рівнях, досягнуто значного прогресу в підвищенні конкурентоспроможності регіонів Європи.

Термін «кластер» набув особливої популярності серед західних економістів починаючи з кінця 80-х років ХХ сторіччя.

Вперше на цей феномен світової економіки звернув увагу Альфред Маршалл у своїй книзі "Принципи економічної теорії", яка вперше побачила світ у 1980 р.. Він помітив тенденцію до концентрації спеціалізованих компаній в «промислових регіонах». Відомий вчений Йозеф Шумпетер в своїй роботі про роль підприємців та «креативні сили руйнування» в економічній діяльності, зазначив факт інноваційної діяльності кластерів[4].

Окремі аспекти локального (регіонального) розвитку економіки знайшли своє відображення ще в класичній економічній теорії (теорія абсолютних переваг А.Сміта та порівняльних переваг Д.Рікардо), агломераційній економіці (теорії індустріальних дистриктів А.Маршалла, полюсів зростання Ф.Перру, промислових штандортів А.Вебера тощо), теорії внутрішнього економічного зростання (кластерна теорія М.Портера), теорії інноваційного розвитку Йозефа Шумпетера.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Засновником кластерного підходу до підвищення регіональної конкурентоспроможності є професор Гарвардської школи бізнесу Майкл Портер. Визначення “Кластер” Майкл Портер приводить у розділі «Конкурентоспроможність регіонів» у введеному до своєї знаменитої книги «Конкуренція», що вказує на центральну роль регіонального фактора в процесах кластероутворення[7]. Теоретичні аспекти формування кластерів та їх регіонального розвитку були сформувані Майклом Портером у книзі „Конкурентні переваги країни”.

Питаннями формування та розвитку кластерів займалися такі українські та зарубіжні вчені та практики, як В. Андерсен, М. Войнаровський, В. Воротін, М. Долішній, С. Куніцин, В. Прайс, Д. Стеченко, С. Соколенко, С. Сутирін, В. Шройдер, І. Хорват та ін.

Зарубіжні вчені, які активно займаються вивченням проблем створення кластерної моделі регіонального розвитку та стратегічного планування: Т.Вюртенбергер, М.Портер, Л.Пуллола, Х.Шреплер, Ж.-Л.Поже, та вітчизняні вчені: С.Грищенко, А.Брувер, В.Нудельман, П.Чечелюк [2; 3; 8].

Значна увага дослідженню динаміки регіонального розвитку приділяється в працях відомих сучасних вітчизняних та західних економістів Антонюк Л.Л., Білоруса О.Г., Лук'яненка Д.Г., Поручника А.М., Соколенка С.І., Чужикова В.І., Р.Мартіна, І.Бегга, Р.Камані та інших.

Теоретичні аспекти державного управління, формування конкурентоспроможних кластерів та впровадження ефективного механізму управління регіоном знайшли своє відображення у публікаціях А.Александрової, О.Кучеренка, І.Запатріної, А.Миграняна та інших [1; 3; 5].

У російській економічній науці відомі роботи Афанасьєва М., Мяснікової Л., Сутиріна С.

Аналізом конкурентоздатності японської економіки та впровадженням кластерної теорії займаються дослідники Х. Такеути й М. Сакакибара.

Докладні роз'яснення економічної природи кластерів можна зустріти в літературі: Clusters of enterprises, Small Enterprises Clusters (UNIDO), Industrial Districts (Marshall A.), Filieres industrielles (Toledano, Joelle), Development Blocks (Dahmen E).

В Україні проблемами кластерної культури займаються такі дослідницькі організації: Міжнародна фундація сприяння розвитку, Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економіки, окремі структури Європейської економічної комісії ООН та ЄБРР, основним напрямком дослідження цих установ є розробка теоретичних та методологічних основ створення і розвитку кластерів конкурентоспроможності в сучасних умовах розвитку економіки України взагалі та економіки регіонів.

Виклад основного матеріалу. Кластерний підхід до вивчення економічних процесів формування конкурентоспроможності застосовується у ряді зарубіжних теорій. Наприклад, Е. Лимер розглядав кластери з високим рівнем кореляційного експорту при аналізі торгівлі на національному рівні.

Французькі вчені І.Толенадо та Д. Соле використали поняття «фільєрів» для аналізу груп технологічних секторів. Формування «фільєрів» ототожнювалось із залежністю одного сектору від іншого на науково-технологічному рівні. «Фільєри» є більш вузькою інтерпретацією кластера, тому що вони ґрунтуються на одному із критеріїв виникнення кластера – на необхідності створення науково-технологічних зв'язків між галузями та секторами економіки для реалізації їх потенційних переваг.

Кластерний підхід використовується також в розробках шведських теоретиків. Їх кластерна теорія формується на структурі національної економіки, на вивченні взаємозв'язків великих шведських багатонаціональних корпорацій. Кластери шведської економіки базуються на тезі вченого Е. Дахмена «про блоки розвитку». Основою розвитку конкурентного успіху за Е. Дахменом є наявність зв'язку між здатністю одного сектору розвиватися та здатністю забезпечувати прогрес в іншому. Розвиток має відбуватися поетапно або за «вертикально» у межах однієї галузі, пов'язаної з іншими галузями, що забезпечить можливість створення конкурентних переваг для цієї галузі.

Найбільш сучасні теорії розвитку конкурентоспроможності на основі кластерів розроблені В. Фельдманом. Переваги даної теорії полягають у тому, що вони засновані на великих емпіричних дослідженнях диверсифікованих форм бізнесу у різних країнах світу. Сутність теорії полягає в наступному: диверсифікованість часто потребує наявності матриці «витрати–випуск» або контактам між галузями, що пов'язані відносинами поставки та придбання. Це погоджується з механізмами, які ведуть до утворення кластерів. Найбільш життєздатні кластери інноваційної активності або високотехнологічні кластери формуються на основі диверсифікованості.

Теорія високотехнологічних кластерів або промислових груп одержала своє продовження в роботах іншого американського вченого М. Энрайта, що створив теорію «регіонального кластера». Відповідно до теорії М. Энрайта, конкурентні переваги створюються не на національному рівні, а на регіональному, де головну роль грають історичні передумови розвитку регіонів, розмаїтість культур ведення бізнесу, організації виробництва й одержання освіти. Саме регіональні кластери потребують цілеспрямованої підтримки державних структур і дослідницьких організацій.[6]

М. Энрайт, відзначив, що кластеризація спостерігається навіть у підсекторах, про які не подумаєш як про предмет кластеризації, наприклад, таких, як телемаркетинг і обробка кредитних карток.

Більшість науковців, які аналізують сутність, функції, принципи та характер кластерної динаміки або розвитку, наголошують, що ключовою конкурентною перевагою кластерів є організація інтерактивної системи циркуляції знань(економіки знань).

На думку американської дослідниці А. Саксеніан ефективна система інноваційного взаємозбагачення учасників кластера виступає ключовим фактором глобального інноваційного лідерства Силіконової долини в США. Автор концепції інноваційних систем Ф.Кука також підтверджує наявність позитивної взаємодії між географічною близькістю підприємств кластерів та ефективністю трансферу технологій та інновацій між компаніями (кластерами в данному випадку).

Головна ідея кластерних технологій полягає в створенні й підтримці конкурентного середовища в країні. Сполучення конкуренції й кооперації на географічно обмеженій спеціалізованій території - основні ознаки бізнесу-кластера.

Прикладами всесвітньо відомих об'єднань підприємств (кластерів), що досягли вражаючих успіхів у певній галузі промисловості, поєднавши переваги співробітництва виробників продукції, досягнень науки,

техніки та підтримки владних структур окремих територій, є:

- Силіконова долина (Silicon valley, Каліфорнія, США), у сфері комп'ютерних технологій;
- американське автовиробництво у Детройті (Detroit, США);
- центр нанотехнологій, біотехнологій, відновлювальних джерел енергії та цифрового друку у Нью-Мексико (New Mexico, США);
- Бангалор (Bangalore, Індія), програмне забезпечення;
- долина Дахран (Dhahran Techno-Valley, Саудівська Аравія), енергетика;
- Лондонський фінансовий сектор, Сіті (The City, Східний Лондон, Великобританія);
- Лондонський поштовий та логістичний центр Сохо (Soho, Лондон, Великобританія);
- авіаційна та космічна галузь у Тулузі (Toulouse, Франція);
- контейнерний порт Роттердаму (Rotterdam, Нідерланди);
- технологічний парк, машинобудування для друкарської галузі Гейдельберг (Heidelberg, Німеччина);
- центр діамантів у Антверпені (Antwerp, Бельгія).[9]

Сполучені Штати Америки раніше інших країн, почали займатися питаннями розвитку регіональних економік з використанням кластерного підходу. Такі штати як Аризона, Каліфорнія, Коннектикут, Флорида, Міннесота, Північна Кароліна, Огайо, Орегон і Вашингтон прийняли ряд відповідних програм розвитку регіонів і стали лідерами в створенні кластерів.

Зовсім недавно промислові кластери були привілеєм розвинених країн світу, але останніми роками вони з'являються і в державах, що розвиваються. Наприклад, автомобільні кластери вже склалися у Східній Європі - в Словенії та Угорщині. У Китаї автомобільний кластер формується в провінції Гуандун - навколо автоскладальних виробництв, що розміщують тут японські компанії «Тойота», «Хонда» і «Ніссан».

Сьогодні успіхами в кластерній політиці можуть пишатися Індія, Бразилія, Чилі. У Європі вражають успіхи щодо цього Словенії, Польщі, Угорщини, Хорватії. Усе більше активності в цьому плані проявляють Словаччина, Румунія, Болгарія.

Висновки. Високотехнологічний кластер, будучи найбільш ефективною формою досягнення високого рівня конкурентоспроможності, являє собою неформальне об'єднання зусиль різних організацій (промислових компаній, дослідницьких центрів, індивідуальних підприємців, органів державного керування, громадських організацій вузів і т.д.). Найбільш успішні високотехнологічні кластери формуються там, де здійснюється або очікується прорив в області техніки й технології виробництва з наступним виходом на нові ринкові ніші. Кластерний підхід є прекрасною основою для створення нових форм об'єднання знань, стимулюючи виникнення нових науково-технічних напрямків.

Перспективним напрямом розвитку світової та української економіки є формування регіональних високотехнологічних кластерів – комплексів підприємств (промислових компаній, дослідницьких центрів, наукових установ), органів державного управління, громадських організацій на базі територіальної концентрації мереж спеціалізованих постачальників, основних виробників і споживачів, пов'язаних технологічним ланцюжком. Кластери позитивно впливають на стан економіки регіонів по всьому світу.

В умовах переходу певної країни на інноваційну (високотехнологічну) модель розвитку економіки формування кластерів має особливе стратегічне значення для країни, і це в свою чергу повинно відображатися у державних програмах розвитку, як країни в цілому, так і окремого регіону (Регіональні Програми Розвитку).

Кластерна економіка країни внаслідок правильно розроблених державних програм сприятиме підвищенню динамічності, збалансованості, ефективності регіонального розвитку, забезпечить високий рівень конкурентоспроможності регіонів та підвищить Рейтинг конкурентоспроможності країни.

Джерела та література

1. Александрова А.Л., Садовская З.Л., Страйк Д.Р., Чагин К.Г. Эффективность муниципальных социальных программ: возможность и необходимость оценки. - М., 2003. - 352 с.
2. Брувер А., Руденко Н., Грищенко С. Стратегічн планування місцевого розвитку: розробка та впровадження проектів: Навч. посіб. - К.: Європ. комісія, 2006. - 168 с.
3. Державне управління: плани і проекти економічного розвитку: Монографія / За заг. ред. О.Ю.Кучеренка, І.В.Запатріної. - К.: ВІП, 2006. - 624 с.
4. Маршал А., Механічні та біологічні аналогії в економіці (1898), Промисловість та торгівля (1919), принципи економіки (1920)
5. Мигранян А.А. Теоретические аспекты формирования конкурентноспособных кластеров. - М.: Атика, 1997. - 215 с.
6. Пилипенко И.В. Новая геоэкономическая модель развития страны: повышение конкурентоспособности с помощью развития кластеров и промышленных районов // Безопасность Евразии. – 2003, №3, С. 580-604.
7. Портер М.Э. Конкуренция / Пер. с англ. О.Л. Пелявского, А.П. Уриханяна, Е.Л. Усенко и др.; под ред. Я.В. Заблочного, М.С. Иванова, К.П. Казаряна и др. – Изд. Испр. - М.: ИД «Вильямс», 2005.
8. Чечелюк П. Кластер не пресмыкательство перед западом, а новая инициатива в строительном бизнесе // Зеркало недели. - 2003. - № 36.
9. <http://www.clusterobservatory.eu> – Європейська кластерна обсерваторія.